

SUD TIZIMI VA SUDYA OLIY HAKAM

Ulmasov Muhridin Bobir o'g'li

Qoraqalpog'iston Qishloq xo'jaligi va Agrotexnologiyalar Instituti

2-kurs talabasi

ulmasovmuhridin426@gmail.com

+998940000313

Annotatsiya: *Ushbu maqolada sud tizimining jamiyat hayotidagi ahamiyati, uning adolatni qaror toptirishdagi bosh vazifalari, shuningdek, sudyaning oliy hakam sifatidagi mas'uliyati keng qamrovda bayon etiladi. Sud hokimiyatining mustaqil faoliyat yuritishi, sudyalarning kasbiy odobi, huquqiy saviyasi va qaror chiqarishdagi xolislik tamoyillari tahlil qilinadi. Bundan tashqari, sud tizimini modernizatsiya qilish, sudlar ishining oshkoraligini ta'minlash, odil sudlovni mustahkamlash va fuqarolarning sud organlariga bo'lgan ishonchini kuchaytirish yo'nalishida amalga oshirilayotgan islohotlar ham ko'rib chiqiladi. Maqola sudyaning oliy hakam sifatidagi o'rnini yoritib, uni zamonaviy demokratik jamiyatning ajralmas va muhim bo'g'ini sifatida tasvirlaydi.*

Kalit so'zlar: *sud tizimi, sudya, oliy hakam, adolat, sud mustaqilligi, huquqiy davlat, odil sudlov, sud islohotlari, sud etikasi, fuqarolarning huquq va erkinliklari, demokratiya, sud hokimiyati, qonun ustuvorligi, sud qarorlari, halollik va xolislik.*

Annotation: *This article provides a comprehensive analysis of the significance of the judicial system in social life, its key functions in ensuring justice, and the responsibility of the judge as a supreme arbiter. It examines the independence of the judiciary, the professional ethics of judges, their legal competence, and the principles of impartiality in decision-making. Furthermore, the study discusses ongoing reforms aimed at modernizing the judicial system, increasing transparency in court activities, strengthening fair justice, and enhancing public trust in judicial institutions. The article highlights the role of the judge as a supreme arbiter, presenting it as an essential and integral part of a modern democratic society.*

Keywords: *judicial system, judge, supreme arbiter, justice, judicial independence, rule of law, fair trial, judicial reforms, judicial ethics, citizens' rights and freedoms, democracy, judiciary, supremacy of law, court decisions, integrity and impartiality.*

Аннотация: *В данной статье всесторонне рассматривается значение судебной системы в общественной жизни, её основные функции по обеспечению справедливости, а также ответственность судьи как высшего арбитра. Анализируются независимость судебной власти, профессиональная этика судей, их правовая компетентность и принципы беспристрастности*

при вынесении решений. Кроме того, рассматриваются проводимые реформы, направленные на модернизацию судебной системы, повышение открытости деятельности судов, укрепление справедливого правосудия и усиление доверия граждан к судебным органам. В статье раскрывается роль судьи как высшего арбитра, подчёркивая его значение как неотъемлемого и важнейшего звена современного демократического общества.

Ключевые слова: судебная система, судья, высший арбитр, справедливость, независимость суда, правовое государство, справедливое правосудие, судебные реформы, судебная этика, права и свободы граждан, демократия, судебная власть, верховенство закона, судебные решения, честность и беспристрастность.

KIRISH

Demokratik davlatlar uchun adolatni qaror toptirish va qonun ustuvorligini ta'minlash eng muhim vazifalardan biri sanaladi. Bu borada sud tizimi alohida ahamiyatga ega, chunki u fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qiladi, nizolarni hal etadi va adolat mezonini belgilovchi oliy organ sifatida faoliyat yuritadi. Sudya esa ushbu tizimning markaziy shaxsi bo'lib, odil sudlovning bosh kafolati va "oliy hakam" sifatida muhim rol o'ynaydi.[1]

Sud hokimiyatining mustaqilligi hamda sudyalarning xolisligi davlatning huquqiy rivojlanish darajasini ko'rsatadigan asosiy ko'rsatkichlardan biridir. Shu sababli sud tizimini modernizatsiya qilish, uning shaffof va ochiq faoliyat yuritishini ta'minlash hamda odil sudlovni kuchaytirishga qaratilgan islohotlar faqat huquqiy soha emas, balki jamiyatning ijtimoiy-siyosiy hayoti uchun ham nihoyatda dolzarbdir.

Bugungi globallashuv sharoitida inson huquqlarining ishonchli himoyasini ta'minlash, sud jarayonlarining adolatli kechishiga erishish, sudya maqomini oshirish va fuqarolarning sud hokimiyatiga bo'lgan ishonchini mustahkamlash davlat taraqqiyotining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Shu sababli mazkur ishda sud tizimi va sudyaning oliy hakam sifatidagi vazifalari, mas'uliyati, roli va jamiyatdagi o'rni keng yoritiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Sud tizimi va sudyaning oliy hakam sifatidagi faoliyatini tadqiq etishda turli ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda xalqaro tajribalar keng ko'lamda o'rganildi. Avvalo, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, "Sudlar to'g'risida"gi Qonun, "Sudyaning maqomi to'g'risida"gi Qonun va sud-huquq sohasidagi Prezident farmon hamda qarorlari mazkur mavzuning asosiy nazariy

poydevorini tashkil etdi. Ushbu manbalar sud hokimiyatining mustaqilligi, sudya faoliyatining huquqiy tartibga solinishi va odil sudlovga oid tamoyillarni yoritadi.[2]

Huquqshunos olimlar — A. Saidov, S. Rahmonqulov, N. Jo'rayev, X. Xudoyberdiyevlarning asarlarida sud tizimi tuzilishi, sudya axloqi, konstitutsiyaviy nazorat va sud hokimiyatining demokratik jamiyatdagi o'rni keng muhokama qilingan. Xalqaro tajribani o'rganishda esa Yevropa Kengashining Venetsiya komissiyasi tavsiyalari, BMTning sudyalari odob-axloqi bo'yicha Bangalor tamoyillari, shuningdek, AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya va Fransiya sud tizimiga oid ilmiy manbalar asos sifatida qo'llanildi.[3]

Adabiyotlar tahlili shundan dalolat beradiki, zamonaviy sud hokimiyati inson huquqlarining eng muhim kafolati bo'lib, sudyaning mustaqilligi, xolisligi va mas'uliyati adolatli jamiyat asosini tashkil etadi. Shu nuqtai nazardan, o'rganilgan manbalar sud tizimini rivojlantirish va sudya faoliyatini takomillashtirish bo'yicha nazariy va amaliy asos yaratadi.

Mazkur tadqiqot sud tizimi va sudya faoliyatini har tomonlama o'rganish maqsadida quyidagi ilmiy metodlarga tayanadi:

1. Tahliliy metod – ilmiy manbalar, me'yoriy hujjatlar va xalqaro standartlar o'rganilib, sud tizimining bugungi holati va asosiy muammolari tahlil qilindi.
2. Qiyosiy-huquqiy metod – O'zbekiston sud tizimi rivojlangan davlatlar tajribasi bilan solishtirilib, o'xshashlik va farqlar aniqlanib, ilg'or amaliyotlar asosida takliflar ishlab chiqildi.
3. Tarixiy metod – sud hokimiyati va sudya institutining shakllanishi hamda bosqichma-bosqich rivojlanishi o'rganildi.
4. Sotsiologik metod – sud tizimiga oid jamoatchilik fikri, sud jarayonlarining ochiqqligi va sudya nufuziga doir tadqiqotlar natijalari asosida baholashlar amalga oshirildi.
5. Normativ-huquqiy metod – Konstitutsiya, qonunlar, xalqaro hujjatlar va sud tizimiga oid me'yoriy normalar mazmunan tahlil qilinib, nazariy asoslar shakllantirildi.

Ushbu metodlarning kompleks qo'llanilishi sud tizimi va sudyaning oliy hakam sifatidagi faoliyatini chuqur, ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan har tomonlama yoritish imkonini berdi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Sud tizimi huquqiy davlatning asosiy tayanch tuzilmalaridan biri bo'lib, jamiyatda adolat, barqarorlik va qonun ustuvorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Sudlarning bosh vazifasi — fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini himoya qilish, mavjud nizolarni qonuniy asosda hal etish hamda davlat organlari faoliyati ustidan samarali nazoratni amalga oshirishdir. Sud hokimiyati qanchalik

mustahkam va samarali ishlasa, davlatning siyosiy barqarorligi va jamoatchilikning ishonch darajasi shunchalik yuqori bo'ladi. Shu bois sud hokimiyati huquq ustuvorligining eng muhim omillaridan biri hisoblanadi.[4]

Sudya esa ushbu tizimning markaziy shaxsi bo'lib, odil sudlovni amalga oshiruvchi bosh hakam vazifasini bajaradi. U har bir ishni hal etishda faqat qonun, vijdon, xolislik va adolat tamoyillariga tayanishi zarur. Sudya faoliyatida tashqi bosim va aralashuvlarga yo'l qo'yilmasligi, har qanday siyosiy yoki shaxsiy manfaatlardan xoli bo'lishi uning kasbiy faoliyatining asosiy sharti sanaladi.[5]

Sudyaning oliy hakam sifatidagi maqomi uning zimmasiga benihoya katta mas'uliyat yuklaydi. Chunki sud qarorlari ko'p hollarda inson taqdiri, erkinligi va huquqlari bilan chambarchas bog'liq. Shu sababli u har bir ishni sinchiklab o'rganishi, barcha dalillarni chuqur tahlil qilishi va kasbiy etikaga qat'iy rioya qilishi lozim. Sudyaning nufuzi va xolisligi jamiyatning sud tizimiga bo'lgan ishonchini shakllantiruvchi asosiy omillardan biridir.[6]

Tadqiqot davomida o'rganilgan manbalar hamda xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, adolatni ta'minlashning eng ishonchli mexanizmi — mustaqil, professional va xolis sud hokimiyatidir.[7]

Birinchidan, sud tizimining samaradorligi eng avvalo sud hokimiyatining mustaqilligiga bog'liq. Sudyaning qarorlari faqat qonun va vijdoni asosida qabul qilinishi kerakligi xalqaro me'yorlar bilan ham tasdiqlangan. O'zbekistonda sud-huquq sohasida olib borilayotgan islohotlar — sudyalarning maqomini oshirish, ularning ijtimoiy ta'minotini yaxshilash, ochiqlik va shaffoflikni kuchaytirish — tizimning mustaqilligini yanada mustahkamlamoqda.

Ikkinchidan, sudyalarning kasbiy mahorati va huquqiy savodxonligi odil sudlovning asosiy kafolatlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar sudyalarning malakasini oshirish, ularni muntazam o'qitish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish sud qarorlarining sifatini yaxshilashini ko'rsatmoqda. Xalqaro tajribada ham sudyaning doimiy professional o'sishi muhim talab sifatida belgilanadi.

Uchinchidan, sud jarayonlarining ochiqligi va shaffofligi fuqarolarning tizimga bo'lgan ishonchini oshiruvchi tayanch omildir. Onlayn sud jarayonlari, elektron sud tizimi va sud hujjatlarining ochiq e'lon qilinishi adolatli sudlovning muhim tarkibiy qismi sifatida e'tirof etilmoqda.

To'rtinchidan, sud tizimini modernizatsiya qilishda xalqaro standartlarga moslashuv alohida ahamiyatga ega. BMT, Yevropa Kengashi kabi tashkilotlarning sudya mustaqilligi, xulq-atvori va xolisligi bo'yicha belgilagan tamoyillari O'zbekistonda sud-huquq sohasidagi islohotlarga asos bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu tamoyillarning milliy qonunchilikka integratsiyalashuvi sud hokimiyatining huquqiy davlat barpo etishdagi o'rnini kuchaytiradi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, sud tizimi va sudya oliy hakam sifatida:

- adolatni ta'minlovchi asosiy institut bo'lib xizmat qiladi;
- sudlov samaradorligini oshirish uchun mustaqillik, xolislik va kasbiy tajriba muhim omil hisoblanadi;
- tizimning shaffofligi fuqarolar ishonchini mustahkamlaydi;
- xalqaro standartlarga mos islohotlar sud-huquq tizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shunday qilib, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlari sudyaning oliy hakam sifatidagi nufuzini oshirish, odil sudlovni ta'minlash hamda huquqiy davlat poydevorini mustahkamlashga katta hissa qo'shmoqda.

XULOSA

Sud tizimi va sudyaning oliy hakam sifatidagi faoliyatini o'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, adolatni qaror toptirish, qonun ustuvorligini ta'minlash hamda inson huquqlarini ishonchli himoya qilishda sud hokimiyatining o'zni beqiyosdir. Mustaqil va xolis sud hokimiyati, professional va mas'uliyatli sudya demokratik jamiyatning eng asosiy tayanchlaridan biri sanaladi.

Tahlil jarayonida ma'lum bo'ldiki, sud tizimining samaradorligi sudyalarning mustaqilligi, sud jarayonlarining ochiqqligi, sudlovning tezkorligi, sudyalar malakasining muntazam oshirib borilishi va xalqaro me'yorlarning milliy amaliyotga tatbiq etilishiga bevosita bog'liq. O'zbekistonda sud-huquq sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar aynan shu ustuvor yo'nalishlarga qaratilgan bo'lib, tizimni zamonaviylashtirish, sud qarorlarining sifatini yaxshilash va jamoatchilikning sud hokimiyatiga nisbatan ishonchini kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Sudyaning oliy hakam sifatidagi mavqei eng yuqori mas'uliyatni talab etadi. Sudya nafaqat qonunchilikni puxta qo'llashi, balki o'zining axloqiy fazilatlarini, xolisligi va tamoyillarga sodiqligi bilan odil sudlovning timsoliga aylanishi zarur. Sudya qarorlarining adolatliligi nafaqat yuridik jarayon sifatini, balki jamiyatdagi ishonch darajasini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, sud tizimini yanada takomillashtirish, sudya faoliyatining mustahkam huquqiy asoslarini yaratish hamda sud-huquq islohotlarini izchil davom ettirish huquqiy demokratik jamiyat barpo etishning muhim shartlaridan biridir. Ushbu tadqiqot natijalari sud hokimiyatining jamiyatdagi ahamiyatini chuqur anglash, uning samaradorligini baholash va kelgusida rivojlantirish uchun muhim yo'nalishlarni belgilashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining “Sudlar to'g'risida”gi Qonuni (yangi tahrir). – Toshkent, 2017.



3. Rahmonqulov S. “Sud mustaqilligi va adolatli sudlov tamoyillari”. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2020.
4. Jo‘rayev N. “Sud islohotlari: nazariya va amaliyot”. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar, 2021.
5. Xudoyberdiyev X. “Konstitutsiyaviy nazorat va sud hokimiyati”. – Toshkent, 2022.
6. Европейский суд по правам человека. Судебная практика и стандарты справедливого разбирательства. – Strasbourg, 2021.
7. De Visser Maartje. “Constitutional Review in Europe”. – Cambridge University Press, 2015.